

Szombathy Bálint: A fentről építkező táj – Zsáki István festészetéről

Forrás: Képírás, 2013/04/22

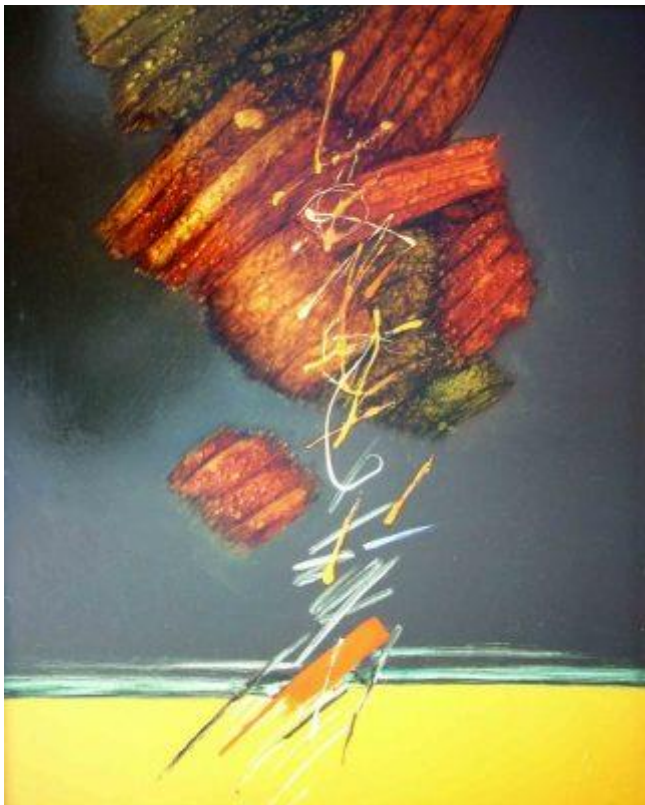

Zsáki István munkája

Amióta a világ világ és amióta itt élünk a világnak ebben a sík kis szegletében, tudat alatti gondolataink és vágyaink mintha folytonosan arról szólnának, miként, hogyan lehet megemészteni az átkozott-imádott anyaföld feltüremelő súlyát, de magát a látványát is, amely a ránk szakadó égbolton tükröződik. Minél szélesebb a horizont, annál súlyosabban szakadnak ránk a mennyei kiterjedések, odanyomva bennünket a porba, amelyből lettünk és amellyé leszünk. Minél terjedelmesebb

felettünk a firmamentum buraként ránk nehezülő homorú tükre, annál inkább érezzük, mennyire húz bennünket a sáros-poros, hol barnás-sárgán, hol szürkén elterülő, hol pedig ünnepi feketébe vont súlyos földpadlat.

Zsáki István topolyai festőről egyik korai kritikusa jegyezte meg, hogy képein a vajdasági táj átka ül. Ennek a tájnak az átkáról többször is daloltak a délvidéki költők bús, szomorú hangon, már a századelőn. Kosztolányi volt talán az első, akinek szinte fájt a bácskai táj látványa, s aki a maga meztelen mivoltában megragadott kopár tájról beszélt, „hol por, sár és közömbösség fojtogatja a lelkeket”. Ő volt az, aki merészen megérintette a táj látványának lélektani összefüggéseit, s a tájnak úgy fizikai, mint metafizikai attribútumait megszabadította a puszta dekorativitás terhétől.

Zsáki István munkája

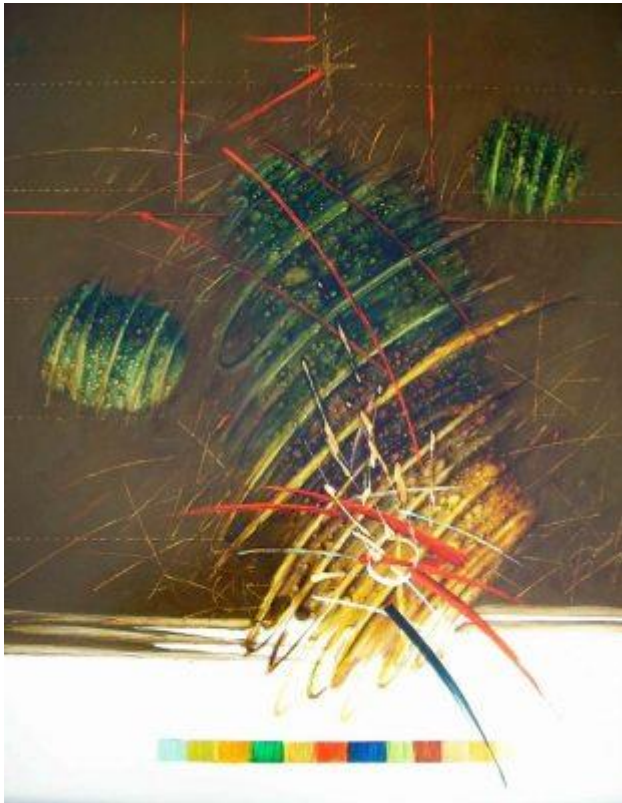
Nem is csoda, hogy annyira érezhető mértékben uralkodott el arrafelé az értéktelen, giccses zsánerkép, hiszen sok esetben a beszűkült világból való menekvésnek, az elvágódásnak volt a látható jele egy kellően ki nem művelt kultúrában, amelyben

a kevéske hiteles érték is legtöbbször kallódásra ítéltetett. Hiszen a táj metafizikai összefüggéseibe az akadémiai veretű realista-naturalista piktúra sem tudott érdemileg behatolni. Ezt a pillanatot a második világháború utáni általános megtisztulás eszméltető hatása tette maradandóvá, amikor gyökeresen megváltozott a táj képi megfogalmazásának és filozófiai értelmezésének szemlélete, s amikor a délvidéki művészekben tudatosult, hogy az ember természeti környezete több is lehet, mint pusztá látvány, illetve mint felszíni jelenség, dekoráció. Továbbá, hogy látvány-voltában is lehet mélyre hatoló, lényegbevágó, s ugyancsak tárgya lehet költői látomásoknak és filozófiai eszmefutattásoknak.

A délvidéki magyar festészet eszmélésének pillanata az ötvenes évek végére esik, amikor a topolyai Ács József megalapozza úgynevezett *égbolt-sorozatát*, s új utakra viszi a lényegkerülő, mellébeszélő, valóságépítő tájfestészetet. A pusztá látványtól elrugaszkodó képi megjelenítés merész tettében – az újexpresszionizmus és az informel kultiválása nyomán – többen is felismerni vélik a korszerű európai irányvételt, úgymint Ács nemzedéktársa, Petrik Pál, majd később a fiatalabbak is, Benes József, Torok Sándor, Török István, Maurits Ferenc és mások. A táj poétikai szemléletének intellektuális megközelítésében szerzett érdemeik egyike mindenképpen az, hogy kellő súllyal ismerik fel a táj metafizikájának és egzisztenciális kiszögelléseinek meghatározó voltát, anyagi és a szellemi kötelékeinek örökös dualizmusát, s nem utolsósorban az emberi lélekre és jellemre kifejtett meghatározó hatását. Zsáki István oeuvre-ja ezt a festészeti vonulatot teszi teljesebbé.

Zsáki festményeit javarészt az elátkozott vajdasági táj fátumának tragikuma vonja be. Piktúrája a tájat súlyos anyagiságában, illetve éteri tulajdonságaiban megragadó festők poétikáinak köztes területén helyezkedik el, vagyis a materiális és a szellemi tulajdonságok jelenlétére egyaránt érzékenyen reagál. Zsáki festményein az anyag és a szellem örökös viadalát űzi, a táj legtöbbször a kozmikus semmiből emelkedik fel. Az ősmassza a képek alján sávként húzódó fehérségből türemlik fel, s az

alaktalanság lépcsőzetein túljutva nyeri el azt a felismerhető formát, amit esztétikai értelemben is tájnak lehet nevezni. A megállapodottságra és helyhez kötöttségre utaló földrögök és barázdák szivacsos szerkezete a végtelen síkság távlatában alakatlan masszává gyúródik, a mindenkori őanyag ikoni jelképévé keményedik.

Zsáki István munkája

Zsáki 1999-ben készült és a topolyai Művészeti Galériában 2000 első harmadában bemutatott *Semmi sem hullik*című, ironikus felhangú ciklusa a közelmúlt háborús eseményeinek, a bombatámadásoknak a lelki nyomait láttamoztatja a táj metaforikus tulajdonságainak kibontása által. Szokatlan látvány tárul elénk: a táj fentről lefelé, a boltozatról a talaj irányába építkezik. Az anyagszakajtások – ezek a lebegő tájszeletek – fizikai kötöttségeiket levetkezve úsznak az égi magasság végtelenjében. Mintha csak felbomlottak volna a mindenkori kozmikus törvények földi állapotai, mintha a feje tetejére állott volna az univerzum (ez vajon nem a bombázórepülő pilótafülkéjéből nyíló perspektíva?). Vagy csak az ember látószöge mozdult ki Zsáki képein? Már semmi sem olyan, mint azelőtt volt. Sem kívül, sem

pedig a lélekben. Most már bizonyos: mindkettő egyaránt sebezhető. Az emberi léleknek fájnak a táj sebei.

Zsáki képein a táj esetenként mintegy kifordul önmagából. Kifordítottságának szabálytalanságában és természetellenességében az emberi léleknek azt az állapotát vetíti ki, amelyet traumatikus állapotnak nevezünk. Ezeken a képeken teljes érvénnyel mutatkozik meg a tájélmény lélekformáló hatása, illetve látványának az a képessége, hogy alapvetően meghatározza és bizonyos értelemben tükröztesse hangulatunkat, életérzésünket, emberi habitusunkat. Természetesen itt egy megkonstruált tájjal szembesülünk, ami már inkább a szellemi, mintsem az optikai élmény leképzésének tekinthető.

Zsáki István munkája

Az ezredfordulón tehát Zsáki István tájfestészetét a traumatikus létállapotok határozzák meg, a táj látványa mintegy kifordul önmagából és az őanyag fentről, a mindenségből hullik alá. Az anyag és egyszersmind a szellem eredetére rákérdező képeken a művészi látomás által megragadott történések rendre az égbolton, légies magasságokban mutatkoznak meg, miközben fenyegető erők nehezednek a föld nyugalommal áthatott, ugyanakkor kiszolgáltatott felszínére.

Zsáki mindig ügyel rá, hogy tökélyre emelt mesterségbeli tudása és kifinomult festészeti nyelvezete ne fulladjon a manierizmus öncélú szellemi igénytelenségébe. Újabbnál újabb kalandokba bocsátkozik és piktúráját rendre az addig ismeretlen problematika felé fordítja, miközben gondosan ügyel a belső folytonosság sérthetetlenségére. Ciklikus problémafelvetései között ezért mindig ott munkál az okozati kapcsolat termékenyítő jelenléte, egyik kérdésfelvetése adja a másikat.

A kétezredik évet követően, a topolyai Művészeti Galériában bemutatott *Semmi sem hullik* című sorozatát maga mögött tudva egy mindenkori festészeti dilemma, a képkivágot kezdi foglalkoztatni. Tájkompozícióiba majdhogynem idegen elemként, festészeti eszközökkel iktatja a faráma látványt behatároló és képsíkot definiáló motívumát. A fakeret mozgatása által a képmező viszonylagosságát kívánja hangsúlyozni, ismételten időszerűvé téve az alkotói önkény szerepének kulcsfontosságát, tudniillik azt, hogy miért dönt a festő egy adott képsík, a táj meghatározott kivágata mellett, és miért nem egy másikat választ. Itt tehát Zsáki talált tárgyként aposztrofálja a tájat s a látószög elforgatására történő utalásaival a választás, a döntés jelentőségét kívánja hangsúlyozni.

Zsáki István munkája

A későbbiekben nem állapodik meg ennél a tételnél, hanem tovább fejleszti azokat a lehetőségeket, melyeket a festett fakeret megjelenése vetett fel számára. A valóságként ábrázolt lécdarabokat úgy helyezi el a képfelületen, mintha azok összetartanák a táj elemeit, megakadályozva egy természeti folyamatot, amit nevezhetünk erózióknak avagy szegregációknak is. Zsáki problémafelvetésében tehát a konkrét emberi tapasztalatok mellett az egységes világkép szétesésének tudati ténye is megnyilvánul, méghozzá a bomlásnak indult táj metaforáján keresztül. A meghasadt világnak új dúcokra, tartópillérekre, keresztrudakra van szüksége a fennmaradáshoz, és Zsáki képein mindez az összeszöngelt táj látványában tétéleződik. A faráma immár nem behatárol, hanem egybefog; gyakorlati rendeltetéséből kivetkezve transzcendens erőt fejt ki magából.

Zsáki Istvánnak egyéni poétikája van, s méltán sorakozik fel azoknak a művészeknek a táborába, akik lényegileg ragadták meg a vajdasági – vagy, ha úgy tetszik: a bácskai – tájat. Emberi és alkotói hitelességgel megfogalmazott látomásai által közelebb kerülünk sorsunk determináltságának megértéséhez, ahhoz a felismeréshez, hogy származásunk helye eredendően befolyásolja létünk pszichikai és jellembeli kereteit. Zsáki tájértelmezésének ezáltal nemcsak helyi, hanem egyetemes vonatkozásai is vannak.

És végezetül még valami: méltányolnunk kell Zsákinak azt az igyekezetét is, hogy a közelmúlt tragédiájának traumatikus élményét a felülemelkedés költői eszközeivel, a profanizálás buktatóinak ügyes elkerülésével vitte vászonra. Éretté csiszolt, mesteri tökélyre fejlesztett képi nyelvezete immár lehetővé teszi számára a művészileg legnehezebb feladatok vállalását és hiánytalan teljesítését. Többek között azt, hogy hitelesen és eredeti módon tegye hozzá a maga opusát ahhoz az alkotói vonulathoz, amit úgy hívunk, hogy vajdasági – vagy, ha akarjuk, pannon – tájfestészet.